

І саме Кріс дав Шайло пораду: "Сміши їх, хлопче. Будь простішим", – що допомогла йому повернутися до життя. І тепер повільно відновлюваний контроль над тілом чи відпалі протези вух у магазині шляп видаються просто кумедними епізодами життя.

Щирий авторський сміх у тексті повісті пов'язаний із цінностями життя скаліченого війною Шайло. Цінностями, які не можна висловити звичайними філософськими сентенціями, яких у "Сталевій волі" теж достатньо. Але саме сміх тут відбиває думку, що вогонь і пекельний біль здатні переплавити людську душу на чисту сталь і виростити в ній Любов.

Колінько О.П.,
доктор філологічних наук,
Бердянський державний педагогічний університет

ІРОНІЯ ЯК ЗАСІБ МОДЕЛЮВАННЯ СВІТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ І РОСІЙСЬКІЙ НОВЕЛІ

Сучасна література позначена тенденцією до іронічного світовідчуття, позаяк іронічність є однією із складових реєстрів світогляду митця взагалі й письменника зокрема. Філософсько-естетична рецепція іронії сягає античних часів. Арістотель, Сократ та інші філософи прагнули визначитися з дефініцією поняття. І хоча з часом термін набуває різних інтерпретацій, але суть його залишається незмінною – це приховане глузування, замаскованість насмішки щодо суб'єкта чи об'єкта зображення.

У Середні Віки, в епоху Відродження, в період романтизму сутність феномену іронії переосмислюється, вона переноситься з площини функціональної в категоріальну. У негативістських теоріях іронія була проголошена єдиною можливістю незалежного буття в обставинах життєвої трагедії й усупереч власній долі. У результаті еволюції іронія стає вираженням відчуження і в структурі модернізму виявляється у тісному зв'язку з дегуманізацією, естетизмом, нігілізмом, ірраціоналізмом. У постмодерністських конотаціях іронія постає як тип поведінки та ритм повсякденного життя, як універсальний код культури, як терапевтична функція на тлі постмодерністського стилю [1].

У дослідженнях літературознавців (М. Бровко, П. Волинський, М. Гірняк, І. Грицютенко, С. Доломан, В. Домбровський, С. Єрмоленко, І. Качуровський, С. Ковалів, Р. Семків, О. Тараненко, С. Яковенко та ін.) іронія тлумачиться то як художній троп; то як одна із найбільш вживаних у художній літературі фігура стилістична або риторична, яка заперечує те, що є вдаванням, фальшивим, несправжнім; то як «один із модусів художності, що виражається в архітектонічному розмежуванні я-для-себе і я-для-другого» [4, 84-85].

У новелах і новелістичних оповіданнях сучасних українських та російських письменників, творчість яких тяжіє до синтетичного письма і поєднує форми реалізму, модернізму, екзистенціалізму, постмодернізму, іронія часто не тільки обумовлює підтекст, а й сам текст, який стає суцільною іронією і засобом моделювання світу. У таких текстах особливої виразності набуває світоглядна функція іронії, яка «полягає в можливості бачити в ній головний принцип світобудови, за допомогою якого можна пояснити численні неузгоджені та нелогічні елементи і процеси довколишньої дійсності, що не піддаються аналізу людською свідомістю» [3].

Така іронія та інші її варіації простежується в ряді філософсько-інтелектуальних та психологічних новел сучасних українських авторів: Євгена Положія «Обраний», Сергія Жадана «Шляхи сполучення», В. Даниленка «Кімната з цикламенами», «Сливово кісточка», «Свято гарбузової княгині», «Монолог самотнього каменя», «Віолетта з драндулета», «Тір-лір-лі», «Дзеньки-бреньки»; Ірен Роздобудько «Місцевість»; Оксани Забужко «Я, Мілена», «Тут могла б бути ваша реклама», «Інструктор із тенісу»; Галини Вдовиченко «Ймовірність дощу нуль відсотків»; Дари Корній «Муза плакала»; Ніки Нікалео «Піаністка» та ін.

Скажімо, в новелі Є. Положія «Обраний» текст віддзеркалює іронічне ставлення автора до самої спроможності протагоніста підключитися до творчого процесу і написати новий твір або продовження вже відомого. Авторську іронію увиразнює назва новели «Обраний», яка за законами новелістичного жанру й іронічного тексту виражає не тільки глузливо-критичне ставлення митця до суб'єкта зображення, а й наповнює слово невідповідним, прямо протилежним значенням.

У новелістиці В. Даниленка «прочитуються традиції романтичної іронії» (Н. Яблонська). Новела О. Забужко «Тут могла б бути ваша реклама» порушує проблему збереження культурної пам'яті, яка губиться перед натиском байдужості цивілізації і технократичних процесів. Тож не випадково закінчується новела іронічно-песимістичним прогнозом-передбаченням – невдовзі підуть у забуття, «старанно понавишівані нами слова», бо їх *«зітруть з електронних носіїв задля економії місця – і на білому екрані якого-небудь новітнього супер'бюджета осені-2063 заблимає закличне гасло, котрим дедалі рясніше заліплятимуть пустоти по всіх замуrowаних входах: ТУТ МОЖЕ БУТИ ВАША РЕКЛАМА»* [2, 317].

Добра і легка іронія у новелах Дари Корній «Муза плакала», Любові Долик «Дзвінок», Нікі Нікалео «Піаністка» поширюється на сферу людських стосунків, особистісних цінностей, на зображення життєвих драм і щасливих моментів у житті людей. Новели Лариси Денисенко «Каштанове пташеня» та Галини Вдовиченко «Запах скошених кульбабок» пройняті вітаїзмом, жагою до життя та його хоч і маленьких, але радощів. Авторська іронія в тому, що жити наповну і радіти життю хочеться навіть і тоді, коли ти знаходишся на лікарняному ліжку, і коли ти вже маєш дев'яносто років, і коли тобі ще тільки шістнадцять, і все ще попереду.

Новели сучасних російських письменників позначені онтологічною проблематикою. Так, Володимир Хотілов у книзі новел «Ангел широкоплечий» («Мона Люська», «Про шута и королеву», «Сновидения», «Чертовщина», «Любимчик Роман» та ін.) ставить за мету розповісти «смешные рассказы и истории из жизни людей», утім уже цей підзаголовок просвічує іронічну модальність його прозописьма, позаяк жодна з новел не відблискує радістю та оптимізмом, а натякає на напружені й драматичні життєві колізії сьогодення. У новелах Олександра Сороковика («Новогодняя квартира», «Полнолуние», «Принцесса со скрипкой», «Вероника» та ін.) порушені проблеми життєвої суєти, втрати життєвих орієнтирів, внутрішньої порожнечі, самотництва. Бінарні опозиції «мрія – реальність», «молодість – старість», «краса – потворність» «геніальність-бездарність» зумовлюють у новелах драматичну колізію, забарвлену романтичною іронією. У новелістиці Ольги Александрович («Ах, какие белые на синем», «Дом с китайским колокольчиком», «Драма в купальскую ночь» та ін.), Людмили Тимофєєвої («Зато искренне», «Корыто корости» та ін.) також простежуються специфічні «маркери» іронічного письма: синтез трагічного і комічного, високого і низького, реального і містичного, інтертекстуальність, алегоричний підтекст, наявність гри як художнього прийому та ін., що робить її новели багатозначними й пояснюється авторським прагненням досягти вищої сходинки художнього узагальнення.

В аналізованих новелах сучасних українських авторів іронія є одним із основних елементів вираження авторської свідомості, засобом реалізації художньої модальності, формою оприявлення авторської позиції. Раціональність буття з його порожнечою, непевністю й відсутністю сенсу у новелах російських письменників увиразнюється через іронію, яка є не тільки тропом, риторичною фігурою, а й засобом моделювання світу та одним із основних принципів творення тексту, його художньої структури.

Література

1. Гейко С. Терапевтична функція іронії на тлі постмодерністського стилю філософування // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11511.html>.
2. Забужко О. Тут могла б бути ваша реклама // Забужко О. Тут могла б бути ваша реклама. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2014. – С. 308-317.
3. Матвієнко Г.І. Онтологічний зміст концепту авторської маски у романах Ю. Андруховича // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.info-library.com.ua/books-text-10596.html.

4. Тюпа В.И. Ирония // Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий / [гл. научн. ред. Н.Д. Тмарченко]. – М. : Издательство Кулагиной – Intrada, 2008. – 358 с.

Коноваленко Т.В.,

кандидат педагогічних наук,

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

КОМІЧНЕ В МАГІЧНО-РЕАЛІСТИЧНІЙ ТА ХИМЕРНІЙ ПРОЗІ

Магічно-реалістична проза представлена творами на серйозну тематику, але для гумору і сатири у цих творах майже завжди знаходиться місце. Так, наприклад, у романі Салмана Рушді "Два роки, вісім місяців і двадцять вісім ночей" вже з перших рядків стає очевидним почуття гумору автора, яке часто має присмак іронії або навіть сарказму. На перший погляд здається, що автор веде оповідь заради оповіді, а також поєднує цілком не поєднувані речі. У цьому романі, як і у багатьох попередніх Рушді містифікує, стилізує, провокує. Його твори неможливо прочитати легко і швидко, оскільки зустріч з інтелектуальною прозою Рушді завжди змушує замислитись. А гумор цього письменника додає перчинки і змушує читача критично поглянути на знайомі речі.

В українській химерній прозі поява жанру асоціюється з гумористичними творами, хоча пізніше стали з'являтися твори зовсім іншого плану, особливо це стосується романів Валерія Шевчука. Що ж до гумористичних химерних романів, то вони наповнені українським національним фольклором, народною мудрістю, багатуою уявою письменників та їхніх героїв. Яскравим прикладом слугує роман Володимира Дрозда "Ірій". Іскрометний гумор у поєднанні з народними небилицями, іронією, а подекуди й з сарказмом, створюють яскраві сцени з життя пересічних громадян зі звичайними потребами і амбіціями на фоні надзвичайних здібностей та подій.

В обох авторів твори насичені національним колоритом. Проте у Рушді бачимо арабські, іспанські та індійські мотиви, а у Дрозда – традиційний український гумор. Вже з самого початку творів бачимо дещо різні масштаби хронотопу. Так, Салман Рушді розповідає про події кінця XII, а далі – кінця XX століття; спочатку в Іспанії, якою тоді володіли араби, а потім у США. У свою чергу, Володимир Дрозд веде оповідь про події 50-х років XX століття, які відбувались в Україні.

Герої обох творів стикаються з магичними явищами, деякі з них самі здатні на дива, інші тільки можуть спостерігати їх. При чому, у В. Дрозда головний герой Михайло Решето живе в селі, в якому дива є звичайною справою. І його родичі, і він сам здатні на надзвичайні дії. У романі С. Рушді розповідається про паралельні світи – світ людей і Перистан, світ джинів. Між цими двома світами є шпарини.

В українській повісті діапазон опису місця подій коливається від ліричного до гумористичного або іронічного. На початку твору Пакуль для Михайла – болото, з якого треба вирватися, а Ірій – щось недосяжне, високе. Але поступово Хлопець зміню думку про свою Батьківщину, оскільки розуміє, що Пакуль – "це країна твого першого слова, першої любові, першої зненависті; Пакуль – це твір Ірій, що в нього ти до кінця днів своїх повертатимешся... Пакуль – це ти сам" [1]. Але до того хлопець з багатуою уявою мріє не тільки вийти у широкий світ, але й марить книжковими нереальними світами: "... вервечки літер ведуть тебе в казкові антисвіти, антипакулі, де все не таке – і земля, і небо, і люди, і ти сам: казкові антисвіти починаються за Собакаревою горою" [1]. Сприяють цьому й радіо: "... приймач уперто відмовляється настроюватись на одну хвилю, а прослуховує увесь світ, що починається за пакульською околицею" [1] та кіно: "ти ще там – у країні кіно-тіней, в чорно-білій ілюзії, яка тебе так вабить і куди ти ладен хоч зараз летіти, як летить журавель в Ірій, бо ж тут, у Пакулі, ти лишень тимчасово" [1]. А коли Михайло все ж таки усвідомлює значення рідного села, він вдається до